

Tilknytning og Tilknytningsproblemer

Ilaqutariinnermut, Kultureqarnermut, Ilageeqarnermut
Naligiissitaanermullu Naalakkersuisoqarfik
Departementet for Familie, Kultur, Kirke og Ligestilling

Oversat fra Norsk Fosterhjemsforening

Temahæftet om *tilknytning og tilknytningsproblemer*
er udarbejdet af psykolog Vigdis Bunkholdt for Norsk
Forsterhjemsforening.

Oversat til grønlandsk af Bodil Fontain.

Redaktion Andu S. Olsen.

Temahæftet er udgivet af Departementet for Familie,
Kultur, Kirke og Ligestilling i 201, Postboks 260,
3900 Nuuk, Grønland.

Kort om indholdet

I denne brochure skal vi se på nogen af de vigtigste sider ved det store forsknings- og arbejdsområde som hedder tilknytning. Vi ser først på hvad tilknytning er og på betingelserne for at tilknytning skal ske. Derefter drøftes det, hvorfor det af og til går så galt mellem barnet og omsorgsgivere, at tilknytningsudviklingen ikke bliver god. Dette kobles så til det som kaldes kvaliteten på tilknytning, og vi drøfter hvad slags problemer barnet kan få både på kort og på lang sigt som følge af for dårlig tilknytningskvalitet. Så går vi over til at se på, hvordan et barn kan have det hos plejeforældre og få forskellige tilknytningsproblemer, og kommer endelig med nogen råd om hvordan plejeforældrene kan hjælpe barnet. I den forbindelse tager vi både samværsordninger op og hvordan det kan være, at være plejeforældre for teenagere.

Indledning

Fra norske studier ved vi, at mange af de børn som flytter hos plejeforældre i dag, har store problemer (Havik 1996, Iversen 2000). Nogen af børnene er udadvendte og destruktive både overfor sig selv og andre mennesker, mens andre har mere indadvendte problemer som angst og depressive reaktioner. Det er flere årsager til sådanne problemer. De allerfleste som flytter hos plejeforældre har oplevet omsorgssvigt i en eller anden - eller flere - former, og det skaber næsten altid vanskeligheder for normal udvikling, det at blive udsat for omsorgssvigt. Mange af disse børn har udviklet det som kaldes for tilknytningsforstyrrelse, som en af flere reaktioner.

Der findes flere former for tilknytningsproblemer, og de fører til nogle forskellige adfærd hos børn. Vi skal først se på hvad begrebet tilknytning står for.

Hvad er tilknytning?

Tilknytning kan beskrives som det specielle bånd som opstår mellem barnet og barnets vigtigste omsorgsgivere, når de er fysisk og følelsesmæssig tilgængelig for barnet, er sensitive for barnets signal og svare på dem, så barnet føler sig forstået, accepteret og varetaget (Bunkholdt 2000). Vi kommer straks tilbage til dette.

Tilknytning udvikler sig til både mor og far (og selvfølgelig også til søskende), men hurtigst til den af omsorgspersonerne som har det meste af den daglige omsorg for og kontakten med barnet.

Med den betydning som tillægges tilknytning er det ikke rart, at tilknytningen og tilknytningsprocessen har været et af de livligste forsknings- og arbejdsområde indenfor udviklingspsykologien i mange år. Forskellige teorier har haft stor betydning for børneværnsarbejdet og andet arbejde med børn og familier. Vurderingen af og eventuelt i hvilken grad og på hvilken måde et barn er knyttet til sine omsorgsgivere er særlig vigtig, når man skal vurdere forskellige forhold omkring

flytningen af et barn, enten det er fra forældre til plejeforældre eller til institution, eller fra plejeforældre og tilbage til forældrene.

Udgangspunktet for at forstå tilknytning kan være observationer af 1 til 2 årige som er ude og lege med mor (eller sin nærmeste tilknytningsperson – det behøver ikke at være mor) i nærheden. Barnet stopper op fra sin leg og går lidt væk fra mor, men kommer tilbage til hende et kort tid, for så på ny at gå på selvstændig udflugt. Det som sker her, er at barnet tager små skridt ud i verden på egen hånd med mor i baggrunden som en tryk base, og med jævne mellemrum tyr tilbage til hende for at få påfyldt, af trykthed for at hun er der. Det er en typisk eksempel på såkaldt *tilknytningsadfærd*, som kan opfattes som barnets måde at få og opretholde nærhed til sine omsorgsgivere på.

Udvikling af tilknytning mellem barnet og dets omsorgsgiver(e), enten det er mor eller far eller andre som har den daglige omsorg, begynder samspillet mellem dem straks lige efter fødslen, og har nået en vigtig milepæl, når barnet er blevet to år. Flere teoretikere mener, at dette er en såkaldt *sensitiv periode* for dannelsen af tilknytning (Ainsworth et al. 1978). At en udviklingsperiode er sensitiv betyder, at det er særlig vigtigt, at barnet bliver varetaget på den måde det netop har brug for. I nogen perioder er det nærhed til forældrene som er det vigtigste, senere er det vigtigt, at blive selvstændig, så bliver det vigtigt at få jævnaldrene venner osv. I hver udviklingsperiode stiller barnet specielle krav ud fra hvad som er vigtigst i udviklingen lige nu. Hvis det, der er vigtigt i en periode ikke bliver opfattet eller ikke besvaret ordentligt, kan udviklingen få et skævt forløb eller i værste fald standse. Dette skulle i så fald betyde, at barnet som ikke har oplevet betingelserne som knytter sig til udviklingen af, en normal tilknytning i løbet af denne tid, kan få problemer med nære forhold til andre mennesker senere i livet. Vi kommer også tilbage til dette.

Betingelser for udvikling af tilknytning

Der findes flere teorier om selve processen frem mod fuld tilknytning. De samtlige retninger har til fælles er, at for at tilknytning skal ske, må samspillet mellem barnet og omsorgsgiverne være præget af, at de(n) voksne er

- fysisk og følelsesmæssig tilgængelig for barnet,
- sensitiv for barnets signaler,
- stabile i deres omsorg

Barnet trænger også til at opleve kontinuitet.

Fysisk tilgængelighed betyder rimeligvis at være der når barnet trænger til mad, pasning og trøst, stimulering osv., for at kunne dække de behov barnet giver udtryk for. For at være følelsesmæssig tilgængelig for et andet menneske må én i rimelig grad have tilgang til sine egne følelser. Da bliver én sensitiv for signaler

fra andre. Et menneske som stræber med at kende og/eller genkende eller acceptere sine egne følelser, vil have tilsvarende vanskeligheder for at enten genkende eller at acceptere, og dermed svare hensigtsmæssigt på et andet menneskes følelser. Det er vel også sjældent eller aldrig sket at nogen er helt aflukket eller afvisende til alle egne følelser. Det er også sådan at enkelte følelser kan være vanskelige at leve med. For nogen kan det være vrede, for andre kan det være sorg og tristhed.

Forældre som for eksempel ikke har tilgang til eller ikke tåler vrede, vil have problemer med at genkende og/eller at svare accepterende på sit barns vrede. Når barnet mærker at vreden bliver afvist eller ikke bliver set og svaret på, vil det begynde at afvise det hos sig selv. Dette gør barnet, fordi det er bange for at miste forældrenes kærlighed, og bestræber sig for at beholde den. Således kan et følelsesområde i barnet gradvis blive dækket.

Stabilitet betyder, at pasning og omsorg har nogenlunde samme form og rytme over tid; at barnet får mad, søvn, stimulering og andet til nogenlunde regelmæssige tider, at det bliver sat grænser med rimelig konsekvens osv.

En side af *kontinuitet* er (forenklet) at det er de samme mennesker som tager vare på barnet over længere tid.

Barnet selv er en højst aktiv medspiller i dette samspil. En af de vigtigste kundskaber i ny udviklingspsykologi er, at børn helt fra fødslen er sociale og aktivt søgende mod andre mennesker. Til dette har de mange midler til rådighed: smilet, blikket, gråden, pludren. Dette er en anden form for samme tilknytningsadfærd som vi nævnte tidligere. I denne opmærksomhed fra begges side og i den gensidige aktivitet mellem barn og voksne, ligger det også generel stimulering af alle barnets sanser, sprog, motorik, intellekt.

Nu er det ikke så enkelt som at samspil enten er godt, og da får vi en god tilknytningsproces med klar og tryk tilknytning hos barnet som resultat, eller samspil er dårlig og tilknytningen udebliver. Afhængig af hvor godt og udviklingsfremmende samspillet er, får vi tilknytning i forskellige grader og kvaliteter. Det er yderst sjældent at tilknytningen udebliver helt.

Hvorfor går det af og til galt?

Vi plejer at sige, at mange former for omsorgssvigt opstår på grund af dårlig "kontakt" mellem kendetegn hos barnet og kendetegnet hos forældre. Sådanne kendetegn kaldes risikotegn, fordi de øger risikoen for at der skal opstå dårlig samspil mellem barn og forældre, når de er til stede. Vi skal først se på hvilke tegn hos barnet selv som regnes som risikotegn.

Risikotegn hos barnet

Børn som er født med fysiske eller psykologiske funktionshæmninger er mere i farezonen end andre børn for at blive udsat for omsorgssvigt. Sådanne børn kræver ekstra meget af deres omsorgsgivere. De allerfleste børn som bliver født med funktionshæmning, bliver godt varetaget af deres omsorgsgivere. Men hvis et sådant barn bliver født ind i en familie som har mange andre belastninger, kan det ske at forældrenes kræfter ikke strækker til, for at yde det ekstra som barnet trænger til for sin udvikling. Det kan være at familien har dårlig økonomi, en af forældrene har mistet arbejdet, eller det kan være en ung, enlig mor uden et godt netværk som kan aflaste hende eller give råd, når hun er usikker.

Børn som er født for tidligt kan også komme i vanskelige situationer. Sådanne børn kan blive liggende i kuvøse uden at mor og far kan være sammen med deres barn, og de tænker måske også at barnet ikke svarer til deres tanker. Ikke får lov til at holde barnet med deres arme, ikke smiler og spiser sådan som de havde tænkt sig. Igen er det sådan at de fleste tidligt fødte børn bliver godt varetaget. Men igen kan det være sådan, at en så stor belastning kan gå vældig galt i forhold til både forventninger og kræfter.

Nogen børn bliver skadet af alkohol eller narkotika under svangerskabet. Nogen af disse børn har abstinens symptomer efter fødslen, og kan være ekstremt krævende. De er yderst sensitive for alle former for sansepåvirkning; tåler næsten ikke at blive taget på normal måde, de reagerer voldsomt på normalt høje lyde eller almindelig lys. Det siger sig selv, at sådanne børn er meget vanskelige at have med at gøre i det daglige. Alt må lægges til rette for at de skal komme igennem abstinensperioden uden for stort ubehag, og det stiller store krav til dem som skal passe sådanne børn. Ikke alle som er skadet under svangerskabet har abstinenser. Hos nogen kommer skaden til udtryk på andre måder, for eksempel som forsinket udvikling på mange områder. Men disse børn kræver også mere end i almindelighed, ofte gennem det meste af opvæksten.

Nogen børn er født med et såkaldt "vanskelig temperament". Fra udviklingspsykologien ved vi at børn er født med særtræk, og når nogen af disse særtræk slår sig sammen får børn det som kaldes "let" eller "vanskelig" temperament (Bunkholdt 2000). Børn med "let" temperament er lette at hjælpe ind i en god døgnrytme, de spiser godt, de er flinke til at fæstne blikket, og de smiler og virker interesseret i deres omgivelser. Børn med "vanskelig" temperament klarer sig ikke så godt til at falde ind i døgnrytmen, de har uregelmæssig søvn, de gylper og de skriger om natten. Og når de skriger, så er det vanskelige at berolige dem.

Børn med "vanskelig" temperament kræver meget af deres omsorgspersoner. Men først og fremmest kan sådanne børn få forældre til at føle sig utilstrækkelige. Det

er sådan at mange forældre til børn som er udsat for omsorgssvigt, selv har meget at slås med; gamle skuffelser over selv at have været svigtet, nederlag fra skole og arbejdsliv, og brudte parforhold. Så mange nederlag skaber generel oplevelse af at komme til kort og mindre værd. Når de så får et barn som øger oplevelsen af utilstrækkelighed, kan det være let at ligge skylden på barnet selv og at afvise det. Sådan en afvisning mærker barnet som reagerer med mere uro eller tilbagesøgning, og så bliver der etableret dårlig samspil. Dette gælder rimeligvis også børn som har lignende problemer som dem vi nævnte ovenfor.

Der kan være flere andre kendetegn ved børn som udløser omsorgssvigt. I princippet kan et hvilket som helst kendetegn udløse svigt, hvis kendetegnet kommer på tværs af forældrenes forventninger og kræfter.

Kendetegn hos forældre

Forældre med rus problemer og forældre med alvorlige psykiske vanskeligheder kan have problemer med at tage vare på deres barn. De er ofte uforudsigelige, forandrer sig fra dag til dag og, når det gælder misbrugere, fra ædru til påvirket tilstand. Nogen mister kontrollen og bliver truende eller voldelige. Sådanne reaktioner kolliderer kraftigt med det barnet trænger til, ikke mindst går det på tværs af de kvaliteter som omsorgspersoner må have for at skabe en tryk tilknytning.

Psykisk udviklingshæmmede forældre stræber ofte med omsorgen for både små og store børn. Hvor store problemer de får afhænger blandt andet af hvor alvorlig udviklingshæmmede de er. Nogen forstår ikke at de har problemer, og vil ikke tage imod hjælp, når de får tilbud om det. Andre vil gerne have hjælp, men klarer ikke at bruge hjælpen. Noget af forklaringen på det er, at de ikke klarer at "generalisere", det de lærer. Det betyder, at de godt kan lære hvordan de for eksempel skal sætte grænser for barnet i en bestemt situation, men de klarer ikke at bruge det, de lærte næste gang en lignende situation opstår (Karlsen 2001).

Ikke sjældent forstår de psykisk udviklingshæmmede forældre ikke, hvad det er barnet vil fortælle dem gennem sine signaler. De kan let fejlfortolke barnet og komme til at give svar som ikke passer med det barnet ønsker eller trænger til. Dette er altid uheldigt, men særlig uheldigt er det, når det indtræffer, mens barnet er i den periode, hvor den første tilknytning skal ske.

Enkelte er svært umodne når de bliver forældre. Det handler ikke om at være ung, men om at selv at have fået for lidt omsorg, når tiden kommer dertil, at de skal være forældre, så har de ikke nok omsorg at give. Sådanne forældre klarer ikke at prioritere mellem barnets behov og deres egne, og lader hensynet til sig selv komme foran hensynet til barnet. Hvis de bliver irriterede eller vrede, og det bliver de let, når noget går dem imod, har de vanskeligt ved at styre deres sind, og kan

være hårdhændede. Sådanne forældre synes ikke det har nogen særlig hensigt, at tage imod hjælp for at blive bedre omsorgspersoner. De er for det meste interesseret i sig selv, og har en lille omtanke for andre, inklusive egne børn. Vi ser også tydeligt her, hvad der kommer i vejen for en god tilknytningsproces.

Til slut skal vi nævne, at forældre som i gode perioder kan være gode omsorgsgivere, kan komme i situationer i livet som tapper dem for kræfter og tro på sig selv. Det kan gå dårligt med økonomien. Der kan opstå alvorlig sygdom eller parforholdet kan gå i stykker. Store bekymringer kan påvirke hver af os, således at vi ikke kan klare vores daglige forpligtelser. Det kan også gælde forpligtelsen til at tage vare på et barn.

Tilknytningskvalitet

Det vi ønsker for alle børn er, at de har omsorgsgivere med de kvaliteter som skal til for at medvirke til et samspil som sikrer tryk tilknytning. Men noget kan altså gå galt, og det sker, når sådanne risikotegn som dem vi har nævnt ovenfor, hindrer et tilstrækkeligt godt samspil.

Resultatet kan blive forskellige former for afvigende tilknytning, eller dårlig tilknytningskvalitet. Vi skal se på, hvad dette indebærer.

I udviklingspsykologien skiller vi groft set mellem *tryk* tilknytning og forskellige former for *utryk* tilknytning. Børn med tryk tilknytning viser dette ved for eksempel at bruge mor (eller den som er i mors sted) som "base" for at udforske verden. Dette barn frigør sig gradvis fra mor – bogstaveligt talt nogle skridt af gangen – kommer tilbage for at få "påfyld" af tryk for at hun er der, tager flere skridt til, og går stadig længere i sin udvikling mod større selvstændighed.

Kortvarig adskillelse bliver hver gang tålelig for dette barn, når det for eksempel skal begynde i børnehaven, fordi det har gjort erfaringer som fortæller, at mor vil være der, når det trænger til hende. Langvarig eller varig adskillelse gør mere ondt og er vanskeligere at tåle. Men med tidlige gode erfaringer med voksne, kan det trygt tilknyttede barn i en sådan situation gradvis overføre tilknytning til nye omsorgspersoner, og tage trådene op i deres udvikling – se senere.

Den trygge tilknytning udvikler sig som sagt, når de som har omsorgen for barnet har de egenskaber som er knyttet til den gode tilknytningsproces. En form for utryk tilknytning udvikler sig, når de som skal tage vare på barnet er for lidt tilstede eller er ustabile og mindre forudsigelige i deres måde at svare barnet på, ligesom vi har beskrevet ovenfor. De er der og er der ikke, svarer af og til og af og til ikke, svarer af og til rigtigt og af og til forkert. Verden bliver usikker, det er ikke godt for barnet at vide, hvad det skal regne med.

Sådanne børn har ofte store problemer med frigørelse og adskillelse. De klynger sig til deres omsorgspersoner og kan græde længe og utrøstelige hvis de skilles – om end for kort tid. Når forældrene så kommer tilbage kan de klynge sig endnu fastere til dem. Nogen viser deres fortvivlelse ved at være aktivt eller passivt afvisende – som om de vil straffe forældrene for at have ”forladt” dem. Fordi børn kan skelne mellem at ville holde fast på forældrene og samtidig vil afvise dem, kaldes denne form for utryk tilknytning også for *ambivalent*.

Nogen børn har haft lidt eller *svært* uforudsigeligt samspil med deres nærmeste, således de udvikler et såkaldt *undgående* tilknytning. Disse børn har nærmest opgivet troen og glæden over nærhed. Disse børn viser deres dybe mistro og deres resignation ved at sætte sig imod forsøg på at få nær kontakt. I begyndelsen kan de virke svært nærværende, opfører sig ordentligt, ikke krævende og nærmest indsmigrende. De går til kendte og ukendte, har ingen reservation når det gælder at sætte sig på skødet eller at få knus af helt ukendte. Vi kalder dette for at være *udiskriminerende*. Dette til forskel fra børn med tryk tilknytning, som viser dette ved at have klare præferencer for hvem de vil være hos, og som gerne vil se fremmede an før de bestemmer sig for at nærme sig.

Børn med undgående tilknytning får problemer med at lære normer og regler. Andre mennesker betyder for lidt for dem følelsesmæssigt, og dermed bryder de sig tilsvarende mindre om at ”regulere” deres adfærd efter andres ønsker og regler. De er impulsive, bliver rasende når de ikke får det som de vil (den almindelige trodsalder taget i betragtning!) og har mindre udholdenhed. Hvis et barn med så stærk tilknytningsskade begynder at knytte sig til nogen kommer der oftest en lang periode hvor barnet bliver ekstremt afprøvende (bryder du dig *virkelig* om mig?) og kan veksle mellem stærk klyngende og ikke tydelig afvisning. I leg med andre børn kan de være provokerende og destruktive.

Det sker ofte at de mest afviste og dårlig tilknyttede børn beskytter sig mod uventede skuffelser ved at skabe situationer som giver dem en forventet reaktion. Det som har været sikrest – mest forudsigeligt – i deres liv, er netop afvisning. Fordi forudsigelighed er en forudsætning for at opleve tryghed, kan disse børn opføre sig således at de sikrer sig afvisning. Så ved de i hvert fald, hvad der sker. Det er en høj pris for at opleve forudsigelighed, og er den fattigste form for tryghed.

Hvordan bliver udviklingen på lang sigt?

Studier har vist at tryk tilknyttede børn som førskole- og skolebørn, er glade, initiativrige, nysgerrige, flinke til at samarbejde og velsete af andre (Killén 1999). Det er ikke fordi børn ”er” sådan, men fordi de stadig er inde i positive samarbejds kredse som bekræfter og forstærker de gode kendetegn de har.

Børn med utryg, ambivalent tilknytning udvikler ofte strategier for at forsøge at sikre sig forældrenes (og eventuelt andres) opmærksomhed. De overdriver følelser og reaktioner for at øge muligheden for at blive set og forstået. De af de utrygt tilknyttede børn som er mere ængstelige og som ikke har behov for at straffe, virker mere hæmmet, de er for eksempel forsigtige med at vise følelser generelt.

Børn med undgående tilknytningsform fortsætter med deres afvisende adfærd, men kan begynde at manøvre for at undgå den bastante afvisning som de let udløser. Derfor kan de tolerere mere fysisk kontakt, mens de psykologisk holder afstand.

Børn som flytter hos plejeforældre

Ud fra det som er sagt ovenfor, kan vi vente at mange børn som flytter hos plejeforældre stræber med en eller anden form for tilknytningsproblem. De repræsenterer store udfordringer for deres plejeforældre og plejeforældrene trænger til flere former for hjælp til at klare dagligdagen med disse plejebørn. De trænger til råd og vejledning og de trænger til aflastning. Vi skal se på udfordringerne og hvordan vi kan hjælpe barnet og plejeforældrene.

Børn med usikker (ambivalent) tilknytning

Som vi har sagt, kan børn være både klyngende og afvisende. Det er særlig afvisningen som kan være vanskeligt at forstå og leve med. For at tåle at blive *afvist*, må vi forstå *hvorfor* barnet afviser. De fleste af os har let ved at tro, at det er os, der er noget i vejen med, når nogen – også børn – afviser os, særlig når det sker over længere tid. Det er også let at afvise tilbage, når nogen ikke vil have noget med os at gøre, og da kan det let blive sat i gang af dårlig samspil. Det er vigtigt at forstå, at dette er sat i gang af barnets erfaringer fra fortiden, og ikke har noget med én selv at gøre.

Klyngende børn kan også være en udfordring. Når børn klynger sig til de voksne, sådan at de nærmest går i panik, når mor går op i anden etage efter støvsugeren eller ned til postkassen, er det vigtigt at vide, at én må *træne barnet til at tåle afstand og adskillelse*. Det kan måske være fristende at tænke, at et så utrygt barn trænger til at have voksne omkring sig hele tiden, og ikke for nogen pris må forlades. Her er der at sige, at hvis sådanne børn skal lære at det faktisk er trygt at skilles, at adskillelse ikke betyder, at blive forladt igen, må barnet have oplevet de normale, dagligdags adskillelser netop gennem, at forældrene går, for så at komme tilbage. Når sådan en træning skal gennemføres, er det vigtigt at forberede barnet på, at én skal gå fra det for en kort stund. Så kan én gradvis forlænge adskillelsen. Det kan gøre ondt at udsætte barnet for sådant noget, men hvis det gøres med takt og med forstand, er det en god investering i barnets fremtid. Hvis én stadig giver efter for klynken, kan det fungere mere som en bekræftelse på, hvor farlig adskillelser er, end som tryghed mod at ikke blive forladt.

Mange børn med denne form for tilknytning trænger til god tid til sig selv, før de føler sig trygge nok til at de kan regne med de nye voksne, de har omkring sig. Deres erfaringer har jo vist, at det er tryggest at være forberedt på ikke at blive set og forstået, og det kan de gardere sig ved, at holde sig på afstand. Men over tid, og fordi de også har fået omsorg, kan de tage de nye erfaringer med pålidelighed og forudsigelighed hos deres nye forældre til sig, og begynde at opfatte verden som et tryggere sted at være.

Det kan nok hænde at én ser, at disse børn er sårbare, selv om de finder en god plads i plejefamilien. De kan fungere helt almindeligt godt, når livet rundt omkring dem er roligt og kendes trygt. Men hvis de bliver udsat for ekstra belastninger, reagerer de stærkere end det man skulle forvente. Vi må tage dette med som et kundskab om akkurat det barn, og være hos og med dem, når genkendelserne kommer.

Børn med undgående tilknytning

Det er børn med undgående tilknytningsform som udgør den største udfordring for plejeforældre. Som sagt ovenfor, er børn blevet set og forstået så dårligt eller oplevet så lidt forudsigelighed, at de næsten har givet op med at tro på, at det er trygt at knytte sig til nogen. For at slippe for at opleve flere skuffelser, lukker de andre mennesker ude. Jo længere tid et barn er i en sådan situation, desto vanskeligere er det at hele skaden. På grund af deres adfærd – som er udviklet for at skærme sig mod skuffelser – gør de gentagne erfaringer med at blive afvist og mestrer ikke forskellige færdigheder, og kommer ind i en ond cirkel der bekræfter, at det selv og andre mennesker ikke er noget værd.

John Bowlby ("spædbørnspsykologiens far") har givet os et vigtigt bidrag til at forstå hvordan sådanne tidligere erfaringer med tilknytning kan vare ved og præge os op gennem udviklingen og i værste fald ind i den voksne alder (Bowlby 1988). Hans begreb *indre arbejdsmodeller* består af forestillinger og forventninger som børn får om sig selv og om andre mennesker på grundlag af de erfaringer de gør i løbet af tilknytningsprocessen.

Sensitive, tilgængelige og varme voksne giver barnet erfaringer om, at andre er til at stole på, og at det selv bliver værdsat. Omvendt vil et barn som har fået mindre gehør for sine behov og ønsker, og som har oplevet ligegyldighed eller afvisning, få forestillinger om at andre ikke er til at stole på og sig selv som mindre værd. Disse erfaringer bliver så generaliseret i den forstand at de skaber forventninger hos barnet om hvordan senere kontaktforhold kommer til at arte sig. Forventningerne styrer barnets måde at opfatte andre og sig selv, dets måde at tolke situationer og måden det forholder sig til andre mennesker. Dette fører let til et såkaldt selvbekræftende adfærd. Det tillidsfulde barn udløser positive svar fra sine omgivelser og får sine positive forventninger bekræftet. Det utrygge barn reagerer

med mistænksomhed og med tilbagetrækning eller fjendtlighed og udløser mindre positive svar – noget som bekræfter de negative forventninger. På den måde fæstner mønstrene for samhandel sig og bliver varige kendetegn.

Andre har også været optaget af om eventuelt i hvilken grad sådanne indre arbejdsmodeller kan forandres. Heldigvis peger flere studier på, at negative forventninger kan ændres til mere positive. Først og fremmest trænger barnet med utryk tilknytning til tid og tålmodighed. Det gælder særlig børn med undgående tilknytning. Plejeforældrene må belave sig på en lang periode, hvor de ikke får god og nær kontakt med barnet, som længe vil have behov for at beskytte sig mod nye skuffelser. Når barnet så begynder at nærme sig og afprøvningen begynder, trænger der til at blive sat klare og meget konsekvente grænser.

I en ganske lang periode kan det være nødvendigt at "styre" barnet. Normer og regler er ikke gået ordentligt "ind". Det er mindre i stand til at tage hensyn og at lade sig styre af indre regler. Vi kan ikke bruge de almindelige metoder med at appellere til de lidt ældre børn om hensyn eller til skyldfølelse – de er for egocentriske til det. Så må omsorgsgiverne i stedet ty til med klare og konsekvente grænser som stadig må gentages, og som ofte må kombineres med at pege på praktiske og upraktiske følger af forskellige handlinger. Eksempler på upraktiske følger kan være risikoen for ikke at blive bedt til fødselsdagsselskaber, ikke få lov til at tage med til klassens tur, at blive udstødt af fodboldhold og lignende.

Når barnet kommer i den alder at sproget bliver et middel til at kommunikere med, er det vigtigt at plejeforældrene er klare på, hvilke regler som gælder *uden diskussion*, og hvad én kan forhandle om. En del af disse børn er meget flinke til at diskutere og manipulere, men selv om de protesterer ihærdigt, giver det større tryghed at vide, at de voksne tager ansvar i stedet for at overlade et til barnet. Men det er også en god træning at få lov til at være med og diskutere nogle regler. Hvis diskussionerne har form af klargøring af konkrete og praktiske følger af forskellige alternativer, kan børn få klargjort deres position i forhold til andre og i forhold til forskellige konsekvenser. Det kan hjælpe dem til at få et tydeligt billede af sig selv.

Det kan også være en hjælp til at gøre dagen overskuelig og konkret ved at plejeforældrene "klargør" dagen og forbereder barnet på, hvordan dagen skal være og hvad det kan vente sig. Hensigten med dette er at vise forudsigelighed og pålidelighed. Måske kan den pålidelighed plejeforældrene viser, når det gælder de daglige begivenheder, gradvis smitte af på andre sider af livet hos plejeforældrene; først og fremmest kan det opbygge forventningerne til at blive varetaget og til at være accepteret.

Ofte er sådanne børn blevet forsinket i deres udvikling på flere områder og har meget at skulle indhente. Børnene har ofte problemer med at kunne tåle modgang, de giver meget let op, enten det gælder skolearbejde eller andre færdigheder, de skal lære. Nogen giver bare op og "melder sig ud", andre bliver rasende og destruktive. Det er vigtigt at plejeforældrene sætter mindre mål for udviklingen og justerer egne forventninger efter barnets forudsætninger og ikke efter den kronologiske alder. Små fremskridt skal hilses med stor jubel, og alle forsøg på at tage nye udfordringer må opmuntres og støttes kraftigt.

Mindst lige så vigtigt er det at plejeforældrene får god støtte i deres arbejde med disse børn. Af og til skal lignende vejledning gives af specialister, for eksempel psykologer med såkaldt børneklinisk erfaring. Det er let at føle at man kommer til kort, og tvivlen på egen omsorgs kompetence kan let melde sig. Det gælder om at forhindre det, således at plejeforældrene orker at stå fast til barnet vover at komme nærmere og tør at tage imod alt det de nye forældre har at tilbyde. Noget af det værste der kan ske, er, at plejeforældrene bliver opgivende og fortvivlede over barnets manglende fremskridt eller den langsomme udvikling, at de giver op og opsiger aftalen om plejeforholdet. Så bliver barnet udsat for netop den erfaring som det absolut ikke burde få, nemlig at blive svigtet igen og blive forladt. Vi kan håbe på at undgå dette ved at give plejeforældrene tilstrækkelig støtte til troen på egen omsorgskompetence.

Vi må også regne med at barnet trænger til specialpædagogisk hjælp både i børnehaven og i skolen. Ofte klarer de sig dårligt i store grupper, de er ukoncentrerede og forstyrrer de andre. De klarer sig bedst i mindre grupper, men må i enkelte timer være alene med en lærer. Det er vigtigt at have et godt samarbejde både med skole og børnehaven, således at børnene får situationer som kan hjælpe dem til at opleve, at de mestrer flere færdigheder. Så kan overgangen til større klassegrupper komme derefter.

Mange plejeforældre synes det tager urimelig lang tid før disse børn viser tegn på at knytte sig til dem, og spekulerer på om og eventuelt, hvornår de begynder med at vise tegn på, at de stoler på og regner med deres nye forældre. Det er meget vigtigt, at plejeforældrene på forhånd får noget at vide om, hvilke vanskeligheder sådanne børn har, og hvad det betyder for livet i plejefamilien. Det er socialforvaltningens ansvar at sørge for at de får den nødvendige information. Alligevel – selv med god forhåndsinformation kan det være vanskeligt at forestille sig, hvordan dagligdagen kan arte sig. Derfor er det af stor betydning at plejefamilien får nær opfølgning.

Vi kan ikke sige, at børn med så alvorlige tilknytningsforstyrrelser som det vi har været igennem aldrig kan nå at få vanlige tilknytningsforhold, skønt nogen også

får den triste skæbne. Men det er et faktum at jo længere barnet har måttet tåle at leve i forsømmelse og uforudsigelighed, desto længere tid kan det tage, før det begynder at vise tegn til at knytte sig til noget nyt.

Andre tilknytningsproblemer hos plejefamilien

Slet ikke alle plejebørn har så alvorlige tilknytningsproblemer som dem vi har taget op. Men mange plejebørn er trætte af virkningerne af tidligere dårlige erfaringer, som gør, at de ikke så let tager imod de gode tilbud de får hos plejefamilien. Det kan nøle ganske længe og udviklingen mod ny tilknytning kan have præg af to skridt frem og et tilbage. Noget holder dem tilbage, og vi skal se på nogle lignende hindringer.

Hvordan bliver flytningen håndteret?

Nogle børn må flytte vældig hurtigt fra deres forældre. Akutplaceringen kan ske, når barnet er blevet forladt eller når hjemmeforholdene er så utrygge at socialforvaltningen tror, at barnet kan blive udsat for alvorlig fare. Barnet bliver da flyttet til institution eller i et akut plejeforhold, mens socialforvaltningen udreder hjemmeforholdene. Hvis resultatet af udredningen bliver, at barnet skal flytte videre til plejeforældre, og socialforvaltningen får medhold i det hos socialudvalget, kan man bruge tid på at forklare barnet, hvorfor det må være sådan. Men det skal også gøres, når barnet venter på at flytte hjemme.

Det er ikke så let at forklare et barn, hvorfor det ikke kan få lov til at blive hjemme, men mange forstår det, når vi er ærlige og åbne. Mange børn får da en bekræftelse på, at der er uorden i hjemmet, og kan opleve det som en lettelse, at andre har set det og gør noget ved det. Men det gør naturligvis ondt at skulle flytte alligevel. Nogle børn er for små til, at vi kan bruge sproget til at forklare. Spædbørn har ingen sprog, og bliver bedst trøstet af fysisk nærhed. Men vi skal snakke med barnet, lige så snart de får ord. Selv om de ikke bruger så mange ord selv, forstår de ofte mere end vi tror. Det er en stor udfordring at forberede noget så vanskeligt, som at flytte hjemmefra. Derfor sker det nok, at barnet ikke bliver så synligt i processen frem mod flytningen. Når der gøres et så stort indgreb, burde barnet få hjælp til at forstå ud fra sine forudsætninger.

Før børn forstår hensigten med flytningen, kan det være vanskeligt for dem at slå sig til ro og begynde at knytte sig til deres nye familie. De kan gå i uvidenhed om, hvorfor de er hos dem og hvor længe de skal være. Måske går de bare og venter på beskeden om at få lov flytte tilbage. Socialarbejdere er for hver gang blevet meget bedre til at møde denne udfordring. Det er måske let at tro, at børn skal skærmes mod informationer som vi synes sætter deres forældre i et dårligt lys. Så må vi vide, at når vi sætter ord på hjemmeforholdene, bekræfter vi bare det barnet har været del af hver eneste dag.

Egocentrisitet

Børn prøver altid at finde rimelige forklaringer på det de oplever. Når børn er ganske små, har de en type forklaringer som kaldes for egocentriske. At være egocentriske betyder flere ting, men i denne sammenhæng indebærer det, at børn bruger sig selv som forklaring. Sker der noget hyggeligt, mener de, at de har gjort sig fortjent til det, og sker der noget der er ondt, spekulerer de på, om de ikke har været søde nok eller flinke nok. Almindeligvis slutter de med at resonere på denne måde, når de bliver fem-seks år og forstår bedre mere realistiske forklaringer. Men når børn, også større børn, bliver udsat for store belastninger, f.eks. må flytte hjemmefra, så bliver de mere barnlige i deres måde at tænke på og opføre sig på. Dette kaldes for regression, og er en reaktion på, at belastningen er for stor til barnets vanlige måde at forstå og handle på, strækker til. Derfor kan vi vente, at både fem og ti-årige lurer på, hvad de kan have gjort anderledes, således at de havde sluppet for at flytte.

Af flere konsekvenser skal vi se på to: For det første vil børn som tror de er flyttet, fordi de ikke har været flinke eller søde nok, forsøge at være så søde og flinke de kan hos plejefamilien i håb om, at de får lov til at flytte tilbage. Opholdet hos plejefamilien opfattes som noget som vil "gå over", bare de er overbevisende søde og flinke. Dette er ikke en god grundlag for at slå sig til ro og begynde at knytte sig til nye mennesker.

Dette er en af grundene til at børn skal få en ærlig information om, hvorfor de måtte flytte og hvor længe vi tror, de skal være hos plejefamilien. Der er to måder at give lignende informationer på. Den ene måde kaldes for *hensigtsforklaring*. Det betyder, at vi skal snakke med børnene om, at det skal være hos plejefamilien for at de skal føle sig trygge for at få mad nok, komme i skolen om morgenen, have varme klæder, slippe for at være alene om natten, ikke være bange for at blive slået ... osv. Når børnene spørger "men hvorfor kan det ikke være sådan derhjemme?", så skal vi give *årsagsforklaringer*. Årsagsforklaringer går ind på de forhold der er i hjemmet, som var årsag til at barnet måtte flytte. Så siger vi for eksempel "du ved hvordan det var, når mor havde drukket og ikke vågnede, sådan at hun kunne hjælpe dig med at komme i skole og din lillebror i børnehaven". Det kan igen virke brutalt at være så direkte, men også her skal vi huske, at vi bare sætter ord på det barnet har levet med i hverdagen.

Hensigtsforklaringer skal træffe barnets selvværd. Børn som er udsat for omsorgs-svigt udvikler næsten altid et lavt selvværd. Når de så må flytte og tror, det er fordi forældrene ikke synes, at de er gode nok, bliver det en stærk bekræftelse på at de ikke er noget værd. Så bliver det også vanskeligt at tro, at de er værdige til plejeforældrenes omsorg. De nærmest regner med, at de heller ikke vil blive sat pris på hos plejefamilien, og så tænker de, at det er tryggere ikke at knytte sig til dem, så

slipper de i alt fald for skuffelsen, når de bliver afvist igen. Hensigtsforklaringen skal vise barnet, at det er så meget værd, at nogen synes det skal have det godt og trygt. Det er det vi formidler ved at være konkrete (ikke blive slået, få nok af mad osv.)

Plejeforældrene skal også vide at hver eneste omsorgsfuld handling de viser barnet, bliver lagt mærke til hvergang og bliver taget som et tegn på, at de er værdige til omsorg. Men det kan tage tid – afhængig af hvor store belastninger selvværdet har været udsat for, før flytningen.

Loyalitet og loyalitetsarbejde

Alle børn som udvikler tilknytning til deres forældre udvikler også loyalitet til dem. Det gælder selv om omsorgen efter vore målestok ikke har været god nok, og selv om tilknytningen er utryg. At skulle flytte fra forældre til en anden familie kan være en alvorlig belastning på barnets loyalitet. For at forstå det, må vi vide mere om hvad barnets loyalitet indebærer.

For at vide med sig selv, at de er loyale mod deres forældre, kræver barnet af sig selv, at de *skal have et overvejende positivt billede af dem*. Udefra set kan forældre være mindre kompetente, og vi kan synes, at de slet ikke er gode nok, men barnet selv vil næsten altid have forestillinger om noget positivt om dem. Det bliver vigtigt for dem, at få de positive frem for andre, og vi skal støtte dem i det. Det går an at være ærlige i forklaringerne på flytningen, samtidig med vi hjælper barnet til også at fortælle om det, som har været godt i hjemmet.

Af samme grund vil børn også skærme forældrene mod at blive stillet i dårlig lys. Det er et dilemma at skulle være ærlig samtidig med vi ikke skal træde over loyalitetsgrænsen. Vi kan gøre det ved at sige for eksempel at "mor helst af alt havde ønsket at være sammen med dem, men at det af og til kan blive sådan, at de voksne ikke kan klare det de allerhelst vil..." Det vi gør her, er at ikke trække mors vilje i tvivl, og vi sætter hende ikke i dårligt lys i barnets øjne.

Et andet loyalitetsudtryk er at *vise kærlighed*. Vi kan hjælpe barnet med dette ved at bruge tid sammen med det for at snakke om, "hvordan kan du vise mor, at du er glad for hende?" Det kan være at tegne en tegning, skrive om hvad de har gjort, som mor vil blive glad for at vide, bruge telefonen, sende et kort osv. Plejebørn skal også få lov til at fortælle, hvor glad de er for deres forældre, og snakke om, at de glæder sig til at træffe dem. Hvis plejeforældrene kan acceptere dette, vil det hjælpe meget på barnets oplevelse af at ikke svigte.

Et andet loyalitetsudtryk er at *give omsorg*. Flere plejebørn har haft meget omsorgsansvar, gerne for en beruset eller psykisk syg mor. Efter flytningen bekrymrer

barnet sig for, hvordan mor vil klare sig, og synes at de har svigtet. Det er vanskeligt at udøve omsorg på afstand. Vi kan hjælpe lidt ved at vise og fortælle om, hvem der tager sig af mor, allerhelst skal barnet træffe dem som har kontakt med hende. Vi kan også hjælpe ved at snakke om, hvordan barnet kan vise omsorg selv på afstand, for eksempel ved at ringe, skrive eller på andre måder give barnet anledning til at vise, at hun tænker på mor. Vi kan også give meget ros, for at have været så omsorgsfuld. Det kan være let at tro, at det bedste er at befri barnet for al ansvar. Så skal vi huske på, at det at give omsorg måske er noget af det som har fået barnet til at føle sig værdifuld. Så er det bedre at blive støttet i at have været flink og lede sammen med barnet efter muligheder for at vise omsorg – trods i stærkt begrænset udstrækning.

Samværsordningen

Samvær kan være til både glæde og sorg for plejebørn og plejefamilier og kan blive problematisk i forhold til plejebarnets oplevelse af tilknytning og tilhørighed i sin nye familie.

Der er flere grunde til at børn og forældre skal have samvær med hinanden efter flytning. Hensigten kan være at sikre kontinuitet, at følge med i det som sker i familien, at forberede til tilbageflytning, at reducere egocentricitet og loyalitetsproblemer. Nogen børn må have samværsordninger som skærmer dem mod forældre som presser eller truer eller bruger forskellige former for vold.

Arbejdet med forældrene bliver af overordnet betydning, når det gælder om at forhindre, at samvær ligger hindringer i vejen for tilknytning og tilhørighed. Mange forældre som har mistet omsorgen for deres børn er bange eller rasende eller begge dele. De er ofte fulde af angst for at flytningen betyder, at de mister barnet helt, at de ikke længere er glade for deres forældre, men bare bryder sig om plejeforældrene. Derfor opfatter de plejeforældrene som rivaler, og kæmper om barnet. Forældre kan forsøge at true sig til barnets kærlighed og loyalitet ved stadig at minde dem om, hvor de "egentlig" hører hjemme, hvem som er den "egentlige" mor, og at plejeforældrene kun har dem "for pengenes skyld".

Samtidig trænger barnet som flytter, i alt fald dem som er teenagere, at udvikle tilknytning til de mennesker de har i deres omgivelser. Vi kan sige det er så stærkt som at "ingen relation – ingen virkelig udvikling". Når børn bliver presset på loyalitet, kommer de i klemme mellem de to familier, og oplever det at knytte sig til plejefamilien betyder, at svigte deres oprindelige familie. Det er under samvær at loyalitetkonflikter kan blive stærkt oprørte. Hvis socialforvaltningen og plejefamilien forstår at samværet bliver misbrugt, er det på tide at slå alarm for eventuelt ændringer i samværsordningen.

Det aller bedste vil være at socialforvaltningen arbejder med den biologiske familie både som forberedelse til og efter flytningen for at undgå lignende loyalitetskonflikt. Plejefamilien kan også gøre meget. De kan vise forældrene respekt, når de kommer til samvær og når de snakker med plejebarnet om forældrene, kan de snakke også om det som er godt ved dem.

Plejeforældrenes forhold til forældrene må være præget af respekt og af inklusion og at det er fint at byde lidt af sig selv. Det kan bidrage til at få forældre til at føle, at de er noget værd.

Plejeforældrene kan også tage forældrene med på råd, ingen kender barnet bedre end forældrene og de kan være meget værdifuldt at bidrage med til at forstå barnet. Plejeforældrene på deres side kan give tilbage og give information om, hvordan barnet udvikler sig, om de daglige hændelser og vigtige begivenheder.

Hvis vi kan være enige om, at det som sker under samværet er så vigtigt, så bliver det lige så vigtigt at være opmærksom på tegnene til at samværet ikke fungerer efter hensigten, men måske tværdig mod hindrer udviklingen af tilknytning. Det rejser spørgsmålet om:

Hvornår skal vi sige at nok er nok ved en samværsordning?

Det er plejeforældrene i det daglige ser hvordan barnet fungerer både i rolige og i problematiske perioder. Dermed bliver plejeforældrene vigtige informanter om hvordan samværsordningen virker på plejebarnet.

Udgangspunktet for at vurdere dette, kan være hvordan plejebarnet fungerer i gode perioder, når det er rolig og tryk. Så må man se om barnet forandrer sig i forbindelse med samvær: Bliver uroen øget eller mere adfærdsproblematisk, eller reaktioner som angst eller tristhed? Vi må nok tåle at plejebørn har nogen reaktioner knyttet til samvær. Der er meget som bliver berørt, både af savn og af dårlige minder. Måske øger usikkerheden for hvordan det går hjemme.

Noget må vi acceptere som naturlige reaktioner på en vældig speciel situation. Det vi må bruge som vurderingsgrundlag, er, hvilke konsekvenser den ændrede adfærs har for barnet. Det kan for eksempel være således ugen før og ugen efter samvær, at barnet får store adfærdsproblemer, og forholdet både til voksne og til jævnaldrende bliver præget af destruktivitet og afvisning. Eller uroen kan give sig udslag i store koncentrationsproblemer, således at ungen mister meget af det der sker i timerne i skolen. Ofte ser vi udslag på begge disse områder og mere til. Hvis plejeforældrene bliver bekymret for at reaktionerne virkelig går ud over barnets muligheder for udvikling, skal de sige fra til socialforvaltningen, som så kan tage samværsordningen til ny behandling hos amtmanden. Dette er en tung proces for socialforvaltningen og kræver god dokumentation, men af og til er det nødvendigt.

At flytte hos plejefamilie som teenager

Det er et indbygget modsætning mellem det at være teenager og at flytte hos plejefamilie. Vi kan forstå dette ud fra to af de vigtigste udviklingsopgaver i denne tid, nemlig løsrivelse og selvstændighed. På den ene side skal de unge finde et mere selvstændig fodfæste både i forhold til andre mennesker og i forhold til uddannelse og arbejde. Samtidig med de skal løsrive sig fra en familie, flytter vi dem ind i en ny. Vi håber at den nye familie skal give de unge noget af det de har manglet eller savnet, dvs. bærekraftig relationer. Men er disse unge klare til lignende nære relationer? Meget tyder på at både alderen og de udviklingsopgaver vi har nævnt, og det at de unge allerede har klare og faste relationer til deres oprindelige familie, gør at vi skal have andre forventninger til forholdet mellem de unge og deres plejefamilie end vi har til lignende forhold, når det er et barn det handler om.

Ud fra dette, hvordan kan plejeforælderrollen være for de ældre?

Også mange unge som flytter i plejefamilier har store problemer. De har levet i mange år i omsorgssvigt og kan have udviklet alt fra kriminalitet og rusmisbrug til angst og depressioner – og af og til alt på en gang. Plejeforældrene må være forberedt på at kunne klare udagering, klynging, passivitet og grænseoverskridelser – for at nævne nogle. De må kunne give uden at vente på svar. De må kunne vente på fremskridt uden at tvivle på sig selv som omsorgsgivere. Videre består det udviklede omsorgsevne i at kunne tåle at de ældre børn og teenagere i perioder trænger omsorg som egentligt hører hjemme på tidligere alderstrin. Femtenårige kan være både fem og femten, fordi han har store udækkede omsorgsbehov.

Alligevel må vi sege at kontakten mellem de unge og plejeforældre sjældent kan og skal være så nær som den skal være for de mindre børn. Det betyder ikke at der ikke opstår tilknytning, men tilknytningen er mindre intens og noget mindre følelsespræget end lignende tilknytning (forhåbentligvis) kan blive mellem mindre børn og deres plejeforældre. Der er naturligvis undtagelser fra dette, men teenagere på vej mod en mere selvstændig tilværelse trænger mest af alt til at have troværdighed, pålidelige vejledere omkring sig, som kan støtte og træne færdigheder som er nødvendige for at mestre ungdomstiden og det tidlige voksne liv.

En måde at beskrive plejefamilien på for de unge, er at det er et sted de unge kan få omsorg, men også et sted hvor man lærer noget om hvordan det er at være voksen.

Nogle målsætninger for plejefamiliarbejdet med de unge

Blive voksen på en acceptabel måde

Det betyder at lære de unge med at finde en plads blandt andre, ved at træne på acceptabel adfærd;

Hvordan opfører man sig når man er sammen med andre, med jævnaldrende, med lærere, med en chef, med naboer? Hjælpe til at vide, hvordan man skal bede om hjælp, om trøst, hvordan man udtrykker sig over psyken og glæden sådan så andre kan forstå og acceptere én.

Lære praktiske færdigheder

Mange plejeforældre bliver overraskede over de unge ikke har et begreb om elementære færdigheder som at dække bord, spisevaner, hygiejne osv. I tillæg til at lære lignende færdigheder, skal de unge lære at holde orden på økonomi, vide hvordan én sætter gang i vaskemaskinen, søge boligsikring.

Hjælp til at beholde kontakten til egen familie

Når de unge flytter hjemmefra er det ikke sjældent at de har udviklet sig i destruktive forhold mellem familiemedlemmerne, præget af afvisning. Hvis én skal støtte de unge i at livet har været vanskeligt, er det også et poing at hjælpe parterne til at finde tilbage til hinanden. Når opholdet i plejefamilien er over, trænger de unge til at have deres egen familie i ryggen.

Livslang kontakt med plejefamilien

Samtidig vil det være en stor hjælp for de unge også at have plejefamilien i ryggen, når de skal prøve at klare sig alene. Det er ikke sikkert den oprindelige familie fungerer så godt at de alene strækker til at give råd og hjælp. Erfaringen har vist at mange plejebørn/de unge søger tilbage til deres plejefamilier, når livet bliver vanskeligt.

Vore børn eller deres børn?

Ifølge lov om hjælp til børn og unge er placeringer hos plejeforældre et midlertidigt udgangspunkt. Det er et mål at børn skal flytte tilbage til deres forældre når forældrene igen kan give dem den omsorg de trænger til. Alligevel sker det - og tilsyneladende i øgende grad - at børn flytter til plejefamilier med den målsætning at de skal have resten af deres opvækst i plejefamilien. I tillæg til dette har biologiske forældre ankemuligheder, således at det kan tage tid før den endelige beslutning foreligger om hvor barnet skal være.

Dette gør det vanskeligt for plejeforældrene at vide sikkert hvad de kan regne med; bliver barnet hos os i begrænset tid eller bliver barnet en del af familien for resten af barndommen og ungdommen? Vi snakker da om at plejefamilien enten *supplerer* eller *erstatte* den biologiske familie. Sådan som loven er i dag er det nødvendigt at

plejefamilien er klar over at en tilbageføring kan ske – selv om det lod til at være en varig placering, og selv om loven har et paragraf som skal beskytte barnet mod tilbageføring som kan skade det. Men beslutningen om at flytte tilbage eller ikke, i henhold til loven, beror delvis på skøn, så der ligger ingen garanti i loven.

Det er klart at dette er en vældig vanskelig situation rent menneskelig set.

Plejefamilien skal på den ene side give barnet omsorg som om det er deres eget. På den anden side skal de være bevidste om – i modsætning til eventuelle egne børn – at plejebarnet kan komme til at flytte til en anden familie.

Socialforvaltningen må være åbne for dette overfor plejefamilien fra start. Det må starte når socialforvaltningen har den indledende mål og andet arbejde for at rekruttere og generelt godkende plejeforældre. Og kommunen må være åbne for det, når matchingen mellem plejebarn og plejefamilie pågår. Det aller vigtigste er at holde temaet åbent i den løbende vejledning efter flytningen. Det kan synes som en nærmest uoverkommelig opgave at åbne op for tilknytning med udsigt til at (i alt fald delvis) trække sig tilbage igen, hvis der bliver tilbageføring. Plejeforældre trænger til al den hjælp vi kan give for at dette ikke fører til at de skærmer sig mod skuffelsen ved at reservere sig mod at knytte sig til plejebarnet. Det er en holdning og handling som plejebarnet trænger mindst af alt til.

I det hele taget er vejledning *generelt* en central betingelse for at plejefamilien skal klare at stå løvet igennem med et plejebarn som har mange problemer. Vejledningen kan gå både på konkrete råd om hvordan én skal reagere overfor plejebarnets udspil, og på mere følelsesbetonede reaktioner som det er naturligt at have, når én har store problemer tæt ind på livet.

Selvsagt skal socialforvaltningen selv tage initiativ til at tilbyde og følge op ved behov for vejledning. Men det er også vigtigt at plejeforældrene selv siger fra i tide, når der bliver for mange og tyngende problemer. Mange vil helst klare det meste selv, men der er ingen som hverken kan eller skal klare alt alene.

Litteraturhenvisninger spesielt beregnet på plejefamilier:

Bohmann, G. (1994): *Fia - barnet*. Oslo. Gyldendal Norsk forlag

Bunkholdt, V. (1999): *Forsterhjemsarbeid. Fra rekruttering til tilbakeføring*. Oslo. Gyldedal Akademisk

Gulliksen, Ø. (2000): *Forsterhjemshåndboka 2 utgave*. Oslo. Kommuneforlaget

Janson, T. (1999): *Det usynlige barnet*. I novellesamlingen av samme navn. Oslo Aschehoug

Litteraturhenvisninger spesielt beregnet på fagfolk:

Ainswort, M.D.S., Blehar, M.C., Waters, E. og Wall, S. (1978): *Patterns of attachment: A Psychological Study of The Strange Situation*. Hillsdale, New Jersey. Lawrence Erlbaum

Bowlby, J. (1988): *A Secure Base: Clinical Applications of Attachment Theory*. London. Routledge

Bunkholdt, V. (1999): *Forsterhjemsarbeid. Fra rekruttering til tilbakeføring*. Oslo. Gyldedal Akademisk

Bunkholdt, V. (2000): *Utviklingspsykologi 2. utgave*. Oslo. Universitetsforlaget

Havik, T. (1996): *Som fosterforeldrene ser det*. Bergen. Barnevernets Komptansesenter på Vestlandet

Iversen, O. (2000): *Hvorfor griper barnevernet inn, og hvilken hjelp hadde barna fått?* I: Falck, T. og Havik, T. (red.): *Barnevernet og fylkesnemnd*. Oslo. Kommuneforlaget

Karlsen, B.R. (2001): *Psykisk utviklingshemning og foreldreskap*. Tidsskriftet for Norges Barnevern nr. 3

Killén, K. (1999): *Tidlig mor - barn samspill og tilknytning*. Tidsskrift for norsk psykologforening nr. 36 s. 938-948

Ilaqtariinnermut, Kultureqarnermut, Ilageeqarnermut
Naligiissitaanermullu Naalakkersuisoqarfik
Departementet for Familie, Kultur, Kirke og Ligestilling